

UNGA OPERAN UPPTÄCKER ORKESTERN

INTRODUKTION

– *Det magiska huset*

I *Det magiska huset* kan skolor ta del av Kungliga Operans verksamhet och följa med bakom kulisserna på Sveriges nationalscen för opera, balett och dans. Här arbetar inte bara opera-sångare, dansare och musiker utan också en mängd andra yrkesgrupper som tillsammans skapar opera- och balettföreställningar.

Lärohandledningen är framtagen som inspiration till arbete i klassrummet efter att eleverna har fått se avsnittet *Unga Operan upptäcker orkestern*. Övningarna kan anpassas efter eleverna och göras i helklass, mindre grupper eller individuellt. Handledningen riktar sig i första hand till lärare för barn i årskurs 1-3, men passar även äldre elever.

AVSNITTET

I det här avsnittet får ni tillsammans med Ronya, Sara och Dilan upptäcka Operans orkester: Kungliga Hovkapellet. Ni får träffa chefsdirigenten Alan som berättar om sitt arbete på Operan. Ni får även veta mer om hur en orkester fungerar, samt träffa musikerna Birgitta, Ayman, Emily och Ludvig och höra hur olika instrument låter – tillsammans och var för sig.

ÄMNESFOKUS

Avsnittet och denna lärohandledning knyter an till Lgr22 på flera sätt och särskilt till ämnena musik, svenska och bild. Innehåll som särskilt berörs är:

- ✓ Associationer i form av tankar, känslor och inre bilder som uppkommer genom musikupplevelser.
- ✓ Olika musikinstrument: hur de låter, vad de heter och hur de ser ut.
- ✓ Musikaliska byggstenar: puls, rytm, tempo, klang, tonhöjd och dynamik.
- ✓ Imitation och improvisation med röst, rörelse och instrument.
- ✓ Röstvård och hörselvård vid sång, spel och lyssnande.
- ✓ Strukturerade samtal. Att berätta om vardagliga händelser samt uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Att lyssna, ställa frågor och ge kommentarer.
- ✓ Att lyssna aktivt och återberätta viktiga delar av ett innehåll.
- ✓ Att ge och ta emot muntliga instruktioner.
- ✓ Teckning, måleri, modellering och konstruktion.
- ✓ Framställning av berättande bilder.

FACIT TILL QUIZ PÅ SIDAN 7

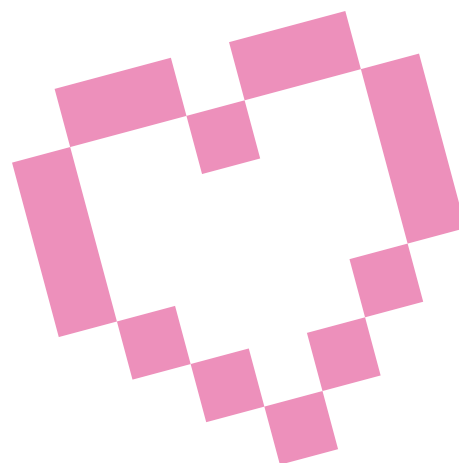
FACIT: 1 – 1, 2 – X, 3 – X, 4 – 2, 5 – 1, 6 – X, 7 – 1, 8 – 2, 9 – 2, 10 – 1

MUSIKEN SOM »GER SINNET VINGAR«

Operans orkester heter Kungliga Hovkapellet och har anor från 1500-talet. Den grundades av kung Gustav Vasa och är en av världens äldsta orkestrar. Då bestod orkestern av bara 12 personer, men idag arbetar över 100 musiker i Hovkapellet. De spelar i föreställningar och konserter, för både unga och äldre.

En orkester består av flera instrument som tillhör olika instrumentgrupper, också kallat familjer. Det finns fyra instrumentgrupper: stråkinstrument, träblåsinstrument, bleckblåsinstrument och slagverksinstrument. Instrumenten i varje grupp är olika men har likande drag. De är till exempel gjorda av samma material och låter lite likadant. Vissa instrument spelas av flera personer medan andra spelas av bara en – det finns till exempel 36 personer som spelar fiol, men bara en som spelar tuba.

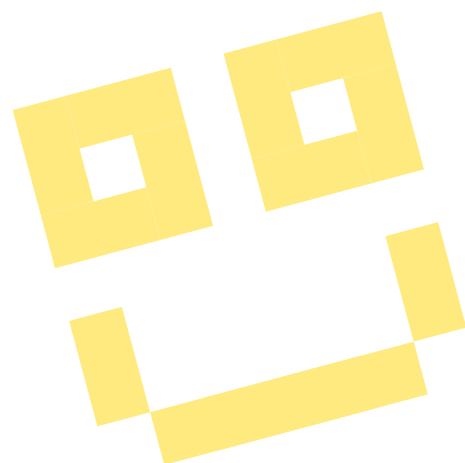
Att spela i en orkester handlar om att spela tillsammans. Olika instrument spelar olika stämmor och tillsammans skapar stämmorna en helhet. Alla i orkestern spelar efter noter och musiken är akustisk, det vill säga att ljudet kommer direkt från instrumentet utan mikrofoner eller annan förstärkning. För att musiken ska låta så bra som möjligt behövs en dirigent som leder orkestern och får alla att spela ihop. Dirigenten bestämmer även hur musiken ska framföras och övar in detta med orkestern innan föreställningarna möter publik. När salongen väl fylls av besökare står dirigenten vänd mot orkestern, med ryggen mot publiken, och visar med hjälp av gester hur och när orkesterns musiker ska spela, så att publiken får höra så bra musik som möjligt.

ORD I AVSNITTET

OKTAV

Avståndet mellan den första och den åttonde tonen i en skala, alltså ett intervall på åtta hela tonsteg. Om man spelar eller sjunger två toner med en oktavs mellanrum uppfattas tonerna som samma ton, den ena tonen låter bara mörkare eller ljusare än den andra. Olika instrument kan ha ett omfång på flera oktaver, till exempel har en flygel sju oktaver, och vissa sångares röster kan sträcka sig över flera oktaver.

GÖR ERA EGNA DIRIGENTPINNAR

I avsnittet förklarar chefsdirigent Alan att dirigentpinnen inte är nödvändig men gör att dirigentens rörelser syns bättre. Den används för att visa tempot så att alla musiker i orkestern håller samma takt. Förr i tiden använde dirigenter en stor käpp för att hålla takten, men från och med början på 1800-talet började man använda sig av dirigentpinnar likt de vi ser idag. Dagens dirigentpinnar är gjorda av lätt trä och glas- eller kolfiber, och ofta har dirigenter sina egna som de tar med sig när de jobbar.

I följande övning får klassen tillverka egna dirigentpinnar. I vanliga fall är de ganska stilrena, men i denna övning är det bara fantasin som sätter gränser!

MATERIAL

Blomsterpinnar eller likande lagom långa och smala träpinnar, målarfärg, pennor, pompoms, självhäftande ”kristallstenar”, paljetter, satinband.

INSTRUKTIONER

- ✓ Ta fram det material som finns tillgängligt.
- ✓ Dela ut pinnar så att varje elev har en egen pinne.
- ✓ Fundera en stund för er själva: Hur ska min dirigentpinne se ut? Ska den se magisk, högtidlig eller skojig ut? Vilka färger har den? Ska den ha ett mönster? Ska den glittra?
- ✓ Gör era egna dirigentpinnar genom att måla och dekorera träpinnarna.
- ✓ När ni är klara, låt dem torka en stund innan ni visar dem för varandra.

DIRIGENTENS JOBB ÄR BLAND MÄNNISKOR OCH MUSIK

En dirigent tar konstnärliga beslut, det vill säga att dirigenten tycker och tänker något om ett musikstycke och bestämmer hur orkestern ska spela det. Men för att det ska bli orkestermusik behövs det musiker, riktiga människor. Chefsdirigenten Alan berättar att en stor och viktig del av hans jobb handlar om just människor. En dirigent måste se till att musikererna känner sig trygga och vågar uttrycka sina känslor genom musiken, samt att hjälpa dem att samarbeta och spela tillsammans.

I följande övningar får ni prova på att leda och dirigera en grupp, och ni får testa hur det är att följa en dirigents gester och rörelser. Ni kan välja att antingen göra övningen i helklass eller i mindre grupper. Kanske vill ni använda era egengjorda dirigentpinnar!

ÖVNING 1

- ✓ Gör plats i rummet. Välj ut vem i gruppen som börjar som dirigent. Ni kan turas om.
- ✓ Gruppen ställer sig i en halvcirkel. Beroende på hur många ni är kan formationen innehålla två till tre rader. Inspireras gärna av hur en orkesteruppställning ser ut! Dirigenten ställer sig framför gruppen.
- ✓ Sätt på musik (för förslag se övningen *Musikens kraft*). Dirigenten ger tecken till de olika gruppmedlemmarna när de kan börja röra sig till musiken – och hur de ska röra sig. Ska det vara starkt och uttrycksfullt eller svagt och stillsamt? Är dansen hackig, poppande eller svävande? Kanske ska alla

börja samtidigt som en explosion och så ska fler och fler stillna allteftersom? Du som är dirigent får testa dig fram, och ni som utgör den dansande orkestern får göra ert bästa för att tolka dirigenten.

- ✓ Byt roller efter en stund.

ÖVNING 2

- ✓ Behåll orkesteruppställningen från övning 1.
- ✓ Välj ut en sång ni alla kan. Ni behöver inte kunna texten, ni kan sjunga do-do-do eller likande i stället för ord, men melodin ska alla känna till.
- ✓ Precis som i förra övningen ska en person vara dirigent och leda gruppen som nu ska sjunga så som dirigenten gestikulerar att sången ska låta. Du som är dirigent kan undersöka dynamik med hjälp av *forte* (starkt) och *piano* (svagt) samt tempo genom *presto* (snabbt) och *tranquilo* (lugnt). Testa både att få hela sångorkestern att göra på samma sätt samtidigt och att leda gruppmedlemmarna att sjunga på olika sätt parallellt med varandra. Ni som är sångorkester får vara uppmärksamma och följa dirigenten så gott ni kan.
- ✓ Om sången tar slut börjar ni bara om och sjunger från början igen tills dirigenten signalerar att ni ska sluta.
- ✓ Byt roller efter en stund.

MUSIKENS KRAFT

Som slutord i avsnittet citerar Dilan filosofen Platon från antikens Grekland: ”Musiken – den ger själ till universum, den ger sinnet vingar, fantasin flykt, och allvaret charm. Den ger glädje och liv till allt”. Musiken besitter en egen kraft: den berättar något för oss som ibland inte går att förklara med ord och talar ofta direkt till våra känslor. Inte sällan hämtar konstnärer inom en mängd olika konstformer inspiration från musiken.

I denna övning får ni skapa egna konstverk inspirerade av olika musikstycken och orkesterverk. Ni får öva er på att fantisera och associera.

MATERIAL

Målarpapper, pennor, målarfärg, kriter, saxar, lera, tygbitar, tråd, garn, färgade papper, m.m.

INSTRUKTIONER

Ta fram det material ni vill använda er av, beroende på om ni vill göra taylor, textilkonst, kollage eller skulpturer.

Spela upp musik från listan nedan.

Lyssna en stund för er själva: Vilka bilder dyker upp i huvudet? Vad kommer du att tänka på? Tänker du på en särskild plats eller person eller händelse? Vilka stämningar och känslor skapar musiken?

Börja skapa era egna konstverk inspirerade av de inre bilder och tankar ni får av musiken.

VERNISSAGE!

När alla är klara med sina verk kan ni göra om en del av rummet till en konsthall. Placera ut era verk och låt de som vill presentera sin konst och sin idé.

MUSIK

SERGEJ PROKOVIEV *ur Askungen:*

<https://open.spotify.com/track/6GOBUReKTRS-f5YiffqCK0c?si=c4dd20a72ab74a53>

GAETANO DONIZETTI *ur Kärleksdrycken:*

<https://open.spotify.com/track/4L3od-C373hNTst6eXraXSi?si=17e27a0b56f54dd1>

PYOTR ILYICH TJAJKOVSKIJ *ur Törnrosa:*

<https://open.spotify.com/track/3ZJyMuKRx-zRD1SRu43dAZr?si=106e1ea054804d79>

EDVARD GRIEG *ur Peer Gynt:*

<https://open.spotify.com/track/6zqERksO1T2JZ-KI0Aogkvj?si=90e1509781314817>

WOLFGANG AMADEUS MOZART *ur Figaros bröllop:*

<https://open.spotify.com/track/7KY086jJEEaFUoJ-qqYBgFwy?si=126fbd4dddb94c43>

RICHARD WAGNER *ur Tristan och Isolde:*

<https://open.spotify.com/track/12iJpUhGiXEjoffV-dqsbqc?si=91d38b7baa814748>

DISKUTERA tillsammans

Hur var det att skapa utifrån och med hjälp av musik? Tyckte ni att musiken gav inspiration? Vilken stämning skapades i rummet när alla lyssnade på musiken och samtidigt arbetade med sina konstverk? Hur gjorde ni för att få era inre bilder ner på papper eller ut i leran?

Likt Platons påstående visar viss forskning att musik kan fungera som en sorts medicin: den kan lindra smärta, ge oss motståndskraft och nya sätt att se på livet. Tycker ni att musik kan ge tröst, lugn och styrka? Varför eller varför inte? Vad gör musik med våra kroppar och känslor, och varför?

QUIZ – ORKESTERN

	1	X	2
1. Vad heter Operans orkester?	Kungliga Hovkapellet.	Kungliga Orkestern.	Kapell för Kungar.
2. Vad är fagottens rör gjort av?	Metall.	Bambu.	Furu.
3. Vem var kung i Sverige när Kungliga Hovkapellet grundades?	Gustav III.	Gustav Vasa.	Oscar II.
4. Vilket språk används ofta i noter?	Franska.	Svenska.	Italienska.
5. Hur gammal är Emilys kontrabas?	Flera 100 år.	Lite under 100 år.	Ingen vet hur gammal den är.
6. Vad är det bästa med att vara dirigent, enligt Alan?	Att man får bestämma.	Att man är omgiven av musik och människor.	Att man står nära publiken.
7. Vilka lite annorlunda instrument visar slagverkaren Ludvig?	Vindmaskin och åskplåt.	Blixtrumma och åskplåt.	Vindmaskin och solskenstriangel.
8. Vad är bleckblåsinstrument gjorda av?	Skinn.	Strängar.	Metall.
9. Vad betyder pizzicato?	Att man ska spela svagt.	Att man ska spela med en stråke på instrumentets strängar.	Att man ska knäppa på instrumentets strängar med fingrarna.
10. Hur många instrumentgrupper består en orkester av?	4.	6.	5.

